

Cassà Costal i la pedagogia com a salvació

Xavier Besalú (Universitat de Girona-Institut d'Estudis Catalans)

David Pujol i Fabrelles. *Cassà Costal. Una vida dedicada a la pedagogia*. Cassà de la Selva, Gavarres, 2021, 253 p.

¿Per què un intel·lectual de la talla de Cassà Costal i Marinello (Mollet de Peralada, 1876-Barcelona, 1937), és encara avui tan desconegut? Joan Puigbert, professor de l'Escola de Mestres de Girona el presenta com «un pedagog modern i un ciutadà compromès»; Alexandre Galí, com un mestre socràtic, que exercia el seu mestratge a través de «la conversa i la relació personal», com un mestre pur, aquell que «viu, per una mena de necessitat, l'acte docent amb els deixebles vivents al davant»; per Jaume Carbonell, autor de la monografia de referència sobre l'Escola Normal de la Generalitat, Costal «era un pedagog que havia assimilat la filosofia rousseauiana i tots els corrents de la pedagogia social», el mestre company, capaç però de convertir les seves classes en «una contínua discussió, que ell provocava molt intencionadament».

L'explicació més senzilla d'aquest oblit podria ser que, tot i que Cassà Costal va dictar nombroses conferències i va escriure centenars d'articles en diaris i revistes, amb prou feines va publicar cap llibre. Tenim constància que va col·laborar en el llibre *La primera enseñanza. Prontuario de las materias que comprenden su grado superior*, de 1910, tot i que no hi figura com autor; o que alguna de les seves conferències va veure la llum en format llibre, per exemple una sobre *educació integral de la joventut*, el 1917, i una altra sobre *el llenyatge i la intel·ligència del nen petit*, el 1931. També hi deu haver contribuït el fet

que, per raons estrictament temporals, no aparegui en la tesi doctoral que Josep Pallach va escriure sobre els mestres públics gironins de començament del segle xx, tot i que Costal és un continuador i difusor vigorós d'aquell llegat, per altra banda també tan ignorat encara avui. En el fons, però, hi deu haver el paper subaltern que aquests darrers temps s'ha assignat a la història de l'educació i de la pedagogia a les universitats catalanes, tot i els meritoris esforços de la Societat Catalana d'Història de l'Educació dels Països de Llengua Catalana i de l'excel·lent revista que editen, *Educació i Història*. En definitiva que, fins a aquest llibre de David Pujol, no comptàvem ni amb una biografia mínimament homologable del pedagog Cassà Costal, ni amb una antologia generosa –no pas una recopilació completa encara– de la seva obra. I aquest és el valor primer del llibre que ressenyem.

L'obra del mestre i pedagog empordanès David Pujol (que, amb anterioritat, ja havia escrit una biografia del mestre d'Espolla, Antoni Balmanyà, i un meritori treball sobre *Els orígens de l'escola catalana*) consta de tres parts ben diferenciades. La primera és una aproximació biogràfica, amb la qual –es confessa l'autor– «he intentat arribar tan lluny com he pogut, però sóc conscient que encara han quedat llacunes i alguns interrogants per resoldre». Per dur-la a terme ha consultat nombrosos arxius: l'Archivo General de la Administra-

ció, a Alcalá de Henares, l'Archivo General Militar, a Guadalajara, la Real Academia de la Historia, a Madrid, l'Arxiu Estatal del Cantó suís de Zuric, l'Arxiu de la Universitat de Zuric, l'Arxiu d'Arquitectura Històrica de Zuric, l'Arxiu Municipal de Sant Feliu de Guíxols, l'Arxiu Comarcal de l'Alt Empordà, l'Arxiu Diocesà de Girona, l'Arxiu Municipal de Girona; també els apunts de primer, segon, tercer i quart de Pedagogia dels germans Gaietà i Josep M. Delhom, a part de la recerca hemerogràfica i bibliogràfica que feia al cas.

La biografia de Costal l'autor l'estructura en cinc etapes. Els primeres dinou anys (1876-1895) comprenen la infantesa a Mollet de Peralada (el seu pare n'era el mestre) i l'adolescència i joventut a Figueres i Barcelona, on va treballar d'impressor. El seu pare era del parer que els fills primer de tot aprenguessin un ofici i, més endavant, si així ho desitjaven, ja estudiarien... La segona etapa és la seva estada a Suïssa (1895-1905): en plena guerra de Cuba, es nega a fer el servei militar, deserta i s'instal·la a Zuric. Allà es va guanyar la vida treballant en un establiment de vins i després va muntar el seu propi negoci. Al cap de deu anys retorna a Espanya, on podrà fer la seva vida sense ser molestat ni per militars, ni per civils. Es desconeix si el seu «delicte» fou amnistiàt o si ja havia prescrit o si senzillament va passar desapercebut...

La tercera etapa (1905-1912), la de formació, s'esdevé a Madrid. Efectivament, als 29 anys es posa a estudiar. Primer fa el magisteri i, aconseguint el títol de Mestre de Primera Ensenyança Superior, aprofita el fet que s'acaba d'obrir la Escuela Superior de Magisterio per posar-se a estudiar Pedagogia i esdevenir així professor d'aquesta matèria. En aquest centre hi troba un professorat de primera categoria, la majoria pertanyents a la Institución Libre de Enseñanza (ILE). Acabats els estudis,

l'agost de 1909, és nomenat professor titular de Pedagogia de l'institut de Girona (que aquells anys tenia incorporada l'Escola Normal Elemental).

L'etapa gironina (1912-1931): acabat d'arribar a Girona assumeix la direcció del setmanari professional *El Magisterio gerundense* i, en crear-se, l'any 1914, l'Escola Normal Superior de Mestres de Girona, n'és nomenat director (en serà cessat arran de la dictadura de Primo de Rivera). Es casa amb Carme Soler, de Sant Feliu de Guíxols, i tenen un fill, Josep, que moriria poc abans de fer els quatre anys. En proclamar-se la República, Cassià Costal és nomenat, per pocs dies, president interí de la Diputació de Girona, i novament director de l'Escola Normal. La darrera etapa (1931-1937) la passa a Barcelona en ser nomenat professor de Pedagogia i director de l'Escola Normal de la Generalitat, ubicada al recinte de l'Escola Industrial del carrer Urgell. Hi va renunciar al cap d'un any: uns diuen que per problemes de salut; altres apunten a desavinences amb Joaquim Xirau, que aleshores dirigia el Seminari de Pedagogia de la Universitat de Barcelona. En començar la guerra civil, va emmalaltir i aviat haurà d'anar en cadira de rodes. Mor als seixanta anys i és enterrat al cementiri de Sant Feliu de Guíxols, on reposaven les restes del seu fill Josep. Altrament, aquesta aproximació biogràfica es completa amb un estudi preliminar que signa Conrad Vilanou, catedràtic de Teoria i Història de l'Educació de la Universitat de Barcelona, que encapçala amb un títol revelador: *Cassià Costal, la pedagogia com a saber de salvació*.

Costal és un fill intel·lectual de la Institución Libre de Enseñanza i una encarnació fidel dels seus valors; no és pas debades que fos anomenat el Cossío català... El seu pas per la Escuela Superior de Magisterio li deixà una empremta fonda i inesborrable, com la va deixar també en els

inspectors Herminio Almendros i Leonor Serrano, o en el professor Josep Mallart. Fundada el 1876, la ILE fou un poderós motor de renovació pedagògica. El seu ideari il·lustrat propugnava la primacia de la raó per damunt dels arguments d'autoritat provinents majoritàriament de l'Església; una actitud espiritual deslligada de qualsevol religió, especialment tolerant i respectuosa; una democràcia liberal i representativa allunyada de qualsevol temptació autoritària; i la política –les lleis– i educació (no pas la revolució o la imposició reaccionària) com els instruments més valuosos per a la transformació de la societat cap a estructures més igualitàries i justes. Un ideari que, en la pràctica política, es tradueix en una via essencialment reformista, allunyada tant del marxisme i l'anarquisme com del conservadorisme, que Costal va trobar en la Unió Socialista de Catalunya. I és que Costal va exercir també una ciutadania activa i persistent, més enllà de les parets de l'acadèmia.

Pel que fa a la Pedagogia, tant la ILE com Costal l'entenen com una ciència independent i ben fonamentada, basada en l'experimentació i en l'ètica pràctica. Una ciència que ha d'atendre tant el cos, com la ment i l'esperit, d'aquí la importància d'acorar-la tant en la biologia, com en psicologia i la filosofia; una educació al servei de la humanització i la cultura i per fer front tant al nihilisme com a l'indiferentisme. Com assenyala Vilanou, Costal va entrar en contacte amb el moviment d'escola nova a Zuric i és probable que trobés en Pestalozzi un punt de referència tant personal com pedagògic. És un militant d'aquests postulats que canviarien la teoria i la pràctica educativa, que consolida en la seva estada a Madrid: creu fermament en les possibilitats naturals de tothom; no més cal ajudar-los a créixer i expressar-se. I creu també en un ideal de perfecció, un

model de referència per guiar aquest creixement.

La tercera part de l'obra és una extensa antologia de trenta-set escrits de Cassià Costal, publicats entre 1912 i 1935, de caràcter molt diferent tant pel contingut com per la llargada i la intencionalitat, extrets de fonts també diverses, com per exemple *El Magisterio gerundense*, *El Autonomista*, *Revista de Escuelas Normales*, *Butlletí de Mestres*, o *Justicia social*. Són la millor manera de conèixer de primera mà què pensava aquest insigne professor de Pedagogia. Extractem-ne tres fragments:

La voz educación tiene dos acepciones: una, vulgar y corriente, que se usa constantemente en las conversaciones; otra, técnica y científica, que es usada en los libros, en la cátedra y en el lenguaje elevado. Según la primera acepción, educación significa buena crianza, buenos modales, buen porte, maneras finas, don de gentes, en una palabra, dominio de todo lo externo y aparatoso del hombre. Educación, en el sentido científico y elevado, significa desenvolvimiento, desarrollo, despliegue, y a la vez dominio, de nuestras potencias, de nuestras fuerzas, de nuestras energías, de todas nuestras facultades del alma, para vivir una vida plena y digna y conseguir la mayor felicidad posible. Educar es formar al hombre conforme a un ideal. Un ideal de perfectibilidad y de dignificación. (*Educación postescolar*, 1917)

Entendemos que para el ejercicio del magisterio no basta ser un técnico, un pedagogo, un capacitado profesionalmente. Se requiere esto y mucho más. Es preciso también ser fuerte de espíritu. Las sociedades actuales necesitan maestros de un elevado temple moral. El maestro es el formador de los hombres del porvenir. El maestro ha de ser un hombre dominador de todas las modalidades culturales, un ejemplar vivo de todas las relativas perfecciones humanas; ha de ser un deportista y un gentleman; un buen músico y un gran dibujante; obrero y pensador; filósofo y artista... (*Problemas pedagógicos*, 1924)

Nosaltres, tots, entre tots, hem d'aspirar a estructurar una Pedagogia catalana, el fonament de la qual ha d'ésser el coneixement acurat, el més complet possible, científic, del nen català. Jo, senyors, vaig fer una sèrie d'observacions sobre el meu nen, i n'he fet algunes sobre altres criatures. Els primers sons són reflexos. No

són pròpiament paraules. El primer so observat és "güe". Nens i nenes el pronuncien en néixer. (*Quelcom sobre el llenguatge i la intel·ligència del nen petit*, 1930)

Cassià Costal. Una vida dedicada a la pedagogia és un llibre magníficament editat per Editorial Gavarres. Conté, a més, vint-i-sis fotografies i il·lustracions vinculades a l'itinerari biogràfic de Costal: els alumnes de l'escola de Mollet de Peralada; la seva estada a Zuric; les colònies d'Astúries en què va participar, el llibre *El príncipe de la tinta*, que va traduir de l'alemany; amb els alumnes de l'Escola Normal de Girona en un excursió a Sant Pere de Galligants; a Berlín, a l'Escola d'Estiu de 1932... En fi, un obra que era urgent i que omple un vuit palmari de la nostra historiografia educativa.